

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи номзоди Сайвализода Ҷумахон Сайвалӣ дар мавзӯи «Таҳаввул ва рушди ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат пешниҳод шудааст

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии Сайвализода Ҷумахон Сайвалӣ дар мавзӯи «Таҳаввул ва рушди ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат, ки аз рӯйи он ба шӯрои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 7 январи соли 2022, №16/шд ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои Ҳимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад.

Мавзӯи интиҳобгардида ба ихтисоси мазкур аз чанд ҷиҳат мутобиқат мекунад: - якум, аз нигоҳи назариявӣ: - ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ яке аз бахшҳои асосии назарияи ҳуқуқ ба шумор мераванд; - пайдоиш, моҳият, принципҳо ва кафолатҳои онҳо ба назарияи ҳуқуқ ва давлат дахл доранд; - муносибати байни шахс ва давлат дар ин замина равшан карда мешавад; - дуюм, аз нигоҳи таърихӣ: - таҳлили инкишофи ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ дар давраҳои таърихии давлатдорӣ Тоҷикистон (шӯравӣ, даврони истиқлол); - таъсири равандҳои таърихӣ ба шаклгирии ҳуқуқҳои мазкур.

Ҳамин тавр, мавзӯи “Таҳаввул ва рушди ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон” бо таърихи ташаккули давлатдорӣ, сиёсати ҳуқуқӣ ва равандҳои ислоҳоти ҳуқуқӣ зич алоқаманд аст. Интиҳоб ва коркарди ин мавзӯ на танҳо ба фаҳмиши бунёдии назария ва таърихи давлату ҳуқуқ кӯмак мекунад, балки барои таҳқиқоти илмӣ, омӯзиш ва таҳлили низоми ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ муҳиму арзишманд аст.

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Зарурати омӯзиши масири таҳаввули таърихӣ ва шароити кунунии ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ аз он бармеояд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати иҷтимоӣ, ки дар моддаи якуми Конститутсияи кишвар омадааст, барои андешидани маҷмуи тадбирҳо чиҳати пешгирӣ, рафъ ё кам кардани ӯқибатҳои манфии хатарҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, мутобиқ кардани шахс ё оилаи ӯ ба шароити нави ҳаёт муваззаф аст. Дарачаи ҳифзи иқтисодиву иҷтимоии аҳоли дар давлат аз он вобаста аст, ки механизми таъмини ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ дар қонунгузорӣ то чӣ андоза возеҳу мушаххас зоҳир шудааст ва таҷрибаи татбиқи ҳуқуқ дар соҳаи дахлдор то кадом андоза самаранок аст.

Мубрам будани мавзуи диссертатсияи «Таҳаввул ва рушди ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон» ба чанд омил асос меёбад, ки аҳаммияти илмиву амалии онро исбот мекунанд: - якум, аҳаммияти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ: Тоҷикистон ҳамчун кишвари дар ҳоли рушд дар давраи гузариш ба иқтисоди бозорӣ қарор дорад. Дар чунин шароит таъмини ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон (ҳуқуқ ба меҳнат, маоши одилона, ҳифзи иҷтимоӣ, таҳсил, хизматрасонии тиббӣ ва ғайра) яке аз масъалаҳои калидӣ дар бунёди ҷомеаи адолатпарвар ва давлатдорӣ демократӣ мебошад; – дуюм, пайвастагии мавзӯ бо ислоҳоти ҳуқуқӣ: Дар давраи истиқлолият, қонунгузорӣ миллии Тоҷикистон тақмил ёфта, меъёрҳои байналмилалӣ ҳуқуқи инсон ба он ворид карда шудаанд. Омӯзиши таҳаввулоти ин раванд, мушкилот ва дастовардҳо чиҳати таҳкими заминаҳои ҳуқуқии ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ хеле зарур аст; – сеюм, талаботи муҳити академӣ ва сиёсати давлатӣ: Таҳқиқи мавзуи мазкур ҷавобгӯ ба сиёсати давлатӣ дар самти таъмини адолати иҷтимоӣ ва рифоҳи аҳоли мебошад. Ҳамзамон, он ба таҳкими соҳаи ҳуқуқи инсон ва ҳимояи он мусоидат менамояд; - чорум, масоили ҷалталаб ва амалӣ: Бо вучуди пешравиҳо, дар амалисозии ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ мушкилоти зиёде вучуд доранд, аз ҷумла нобаробарии иқтисодӣ, сатҳи баланди камбизоатӣ, бекорӣ ва камбудии хизматрасониҳои иҷтимоӣ. Омӯзиши илмӣ ин мушкилот ва пешниҳод намудани роҳҳои ҳалли онҳо аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ мубрам аст; - панҷум, навгонию муосирӣ: Дар пасманзари ҷаҳонишавӣ ва

таъсири равандҳои байналмилалӣ, ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон зерин таъсири омилҳои беруна қарор доранд. Бинобар ин, таҳқиқи ин равандҳо дар заминаи илмӣ муосир аҳамияти назаррас дорад.

Илова бар ин, ташаккул ва рушди таърихӣ ҳукукҳои иқтисодиву иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳадафи мушаххас сохтани вазъи ҳукукӣ, виваҷҳои амалишавӣ, ҷанбаҳои тақмилталаби низомӣ қунунӣ ин категорияи ҳукукҳо асоснок карда мешавад. Пӯшида нест, ки бидуни мушаххас сохтани вазъи ҷорӣ қонунгузорӣ ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ имкони беҳтар кардани шароити ҳукукӣ шаҳрвандон дар бахшҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, ба монанди хидматрасониҳои иҷтимоӣ, таъминоти иҷтимоӣ, ҳимояи иҷтимоӣ, роҳандозии шароити мусоид барои муносибатҳои иқтисодӣ ва монанди инҳо ғайримمкон аст.

Тавре уновонҷӯ иброз медорад, ки аввалан, ҳифзи судии ҳукуку озодиҳо шакли муассири ҳимоя буда, аз як тараф, ба барқарор кардани ҳукукҳои поймолшуда, аз тарафи дигар, ба мукамал гардидани санадҳои меъёрии ҳукукӣ танзимкунанда мусоидат мекунад. Ҳамчунон, ҳимояи судӣ нишон медиҳад, ки бо вучуди қарорҳои ҳукуку озодиҳои иҷтимоиву иқтисодӣ дар сатҳи конститусионӣ баъзе аз санадҳои қонунгузорӣ на танҳо таъмин ва амалисозии ин ҳукукҳо дар сатҳи зарурӣ ба роҳ намеронанд, балки дар баъзе ҳолатҳо бо сабабҳои ихтилофот бо ҳамдигар ва ё муқаррароти конститусионӣ дар роҳи таъмин ва ҳимояи ҳукукҳои марбутамонеа эҷод мекунанд. Ин ҳолат дубора зарурати омӯзиши саривақтӣ ва тақмили мунтазами қонунгузорию баён мекунад.

Ҳамин тавр, мавзӯи «Таҳаввул ва рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон» аз ҷиҳати илмӣ, амалӣ, иҷтимоӣ ва ҳукукӣ дорои аҳамияти ғарзқаранда буда, ба ҳалли масъалаҳои муҳими ҷомеаи муосир равона шудааст ва дорои заминаи қарорҳои илмӣ таҳқиқотӣ мебошад.

Дарҷаи навиҷии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуқтаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Таҳқиқоти диссертатсионӣ Сайвализода Ҷумахон Сайвалӣ дар мавзӯи «Таҳаввул ва рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон» аз нуқтаи назари масъалагузорию, мавзӯи

интихобшуда, усули баррасӣ ва роҳҳои илмӣ ҳалли масоили мавҷудаи соҳаи мазкур дар фазои илми ҳуқуқшиносӣ, махсусан назарияи давлат ва ҳуқуқ ва ҳуқуқи инсон маҳсуб мегардад. Он аввалин таҳқиқоти илмӣ ба забони тоҷикӣ таҳияшудае мебошад, ки дар он масоили рушди ҳуқуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор дода шуда, аз якҷанд нағзониҳо иборат мебошад. Дар рисолаи илмӣ мазкур як қатор муқаррарот, тақлифу тавсияҳои нав ҷиҳати мукаммалгардонии минбаъдаи қонунгузорию таъминкунандаи ҳуқуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон пешниҳод шуданд.

Таҳқиқоти илмӣ мазкур таҳти унвони «Таҳаввул ва рушди ҳуқуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон» дар шароити замони муосир ва дар заминаи омӯзиши амиқи заминаҳои назариявӣ, қонунгузорию миллий ва меъёрҳои байналмилалӣ гузаронида шуда, дорои як қатор натиҷаҳои нав мебошад, ки аҳамияти илмӣ амалӣ доранд:

Якум, дараҷаи нағзонӣ: Таҳлили муфассали динамикаи таърихӣ таҳаввулотӣ ҳуқуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар марҳалаҳои асосӣ ташаккули давлати соҳибхотӣ - бори аввал бо истифода аз принципҳои муқоисавӣ ҳуқуқӣ ва таҳлилҳои байнисоҳавӣ анҷом дода шудааст. Муайянсозии омилҳои дохилӣ ва хориҷӣ, ки ба рушди амалии ин ҳуқуқҳо таъсир мегузоранд, бо дарназардошти вазъияти воқеии иҷтимоиву иқтисодии кишвар ва муносибатҳои байналмилалӣ, ба таври илмӣ таҳлил гардидааст. Пешниҳоди таснифи нави ҳуқуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар заминаи ҳуқуқи миллии Тоҷикистон, ки бо стандартҳои байналмилалӣ ҳамоханг карда шудааст. Равшан сохтани ихтилофҳо ва норасоии қонунгузорию амалкунандаи миллий дар самти таъмини ин ҳуқуқҳо ва таҳия намудани тавсияҳои мушаххаси ҳуқуқӣ барои беҳтар намудани механизмҳои ҳимоя ва татбиқи онҳо.

Дуюм, нуқтаҳои илмӣ, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд: Фаҳмиши нави илмӣ оид ба табиати конституционӣ ҳуқуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, ки асоси танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодии шахс ва давлатро ташкил медиҳанд. Тақлифҳо оид ба тақмили қонунгузорию миллий дар соҳаи

меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ, хизматрасониҳои тиббӣ ва таълим, бо дарназардошти таҷрибаи кишварҳои муваффақ ва ӯҳдадорҳои байналмилалӣ Тоҷикистон.

Пешниҳоди моделҳои муассири ҳуқуқии ҳифзи ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, ки метавонанд дар фаъолияти мақомоти қонунбарор ва татбиқкунандаи ҳуқуқ истифода шаванд. Таҳияи принципҳои асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи ҳимояи ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, ки барои таъмини адолати иҷтимоӣ ва рушди устувори ҷомеа мусоидат мекунанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Хулоса ва тавсияҳои пешниҳодшуда дар ин диссертатсия дар заминаи таҳлили амиқи назариявӣ, ҳуқуқӣ ва амалӣ асос ёфта, эътимоднокии онҳо бо чанд омил таъмин карда мешавад:

Якум, таҳлили муфассали қонунгузори милли ва байналмилалӣ: Дар ҷараёни таҳқиқ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон (Конститутсия, қонунҳои соҳавӣ) ва инчунин санадҳои байналмилалӣ марбут ба ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон, аз ҷумла Паймонҳои СММ, Эълومияи умумии ҳуқуқи инсон ва дигар ҳуҷжатҳои марбута мавриди омӯзиш қарор гирифтанд. Ин таҳлилҳо заминаи бозэътимоди ҳуқуқии хулосаҳо ва тавсияҳоро фароҳам оварданд.

Дуюм, истифодаи таҳлил ва муқоисаи таҷрибаи кишварҳои муваффақ: Барои асоснок намудани самтҳои ислоҳот ва тавсияҳо, таҷрибаи ҳуқуқии кишварҳои дорои низоми қонунӣ муътадил ва институтҳои инкишофёфтаи иҷтимоӣ мавриди муқоиса қарор дода шудаанд. Ин равиш ба пешниҳодҳои диссертант хислати амалигардонӣ шаванда ва илмӣ муқоисавӣ медиҳанд.

Сеюм, пайгирии усули таҳлили байнисоҳавӣ (интеграсионӣ): Хулосаҳо на танҳо дар асоси ҳуқуқ, балки бо дарназардошти ҷанбаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ таҳия шудаанд, ки онҳо ба воқеияти муносири Тоҷикистон мувофиқ ва бо эҳтиёҷоти иҷтимоӣ ҳамоҳанг мебошанд.

Чорум, таъия ба маълумоти оморӣ ва таҳқиқоти амалӣ: Дар раванди таҳқиқоти анҷомдодашуда, маълумоти расмӣ оморӣ (аз манбаъҳои давлатӣ ва байналмилалӣ), натиҷаҳои таҳлилҳои иҷтимоӣ ва

мушохидаҳои амалӣ истифода шудаанд. Ин маълумотҳо хулосахоро воқеъбинона ва мушаххас гардониданд.

Панҷум, мавҷудияти пешниҳодҳои мушаххас ва татбиқшаванда: Тавсияҳои пешниҳодшуда дорои хусусияти амалии баланди татбиқшаванда буда, барои истифода дар фаъолияти мақомоти қонунбарор, татбиқкунандаи ҳуқуқ ва сохторҳои ҳифзи иҷтимоӣ мувофиқ мебошанд. Ҳар як тавсия бар асоси таҳлили ҳуқуқии мушаххас ва таҷрибаҳои муваффақ таҳия шудааст.

Асоснокии илмӣ, эътимоднокии ҳуқуқӣ ва татбиқпазирии амалӣ, хулосаҳо ва тавсияҳои пешниҳодшударо ба як заминаи боэътимоди назариявӣ ва амалӣ табдил медиҳанд, ки метавонанд дар таҳкими сиёсати давлатӣ дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон нақши назаррас бозанд.

Арзиши илмии диссертатсия ва натиҷаҳои илмӣ, ки дар бобҳо ва зербобҳо, хулосаи қорифодаи ҳудро ёфтаанд, инчунин аз саҳми шахсии диссертант дарак медиҳанд. Эътимоднокии ва дурустии муқаррароти илмӣ ва тавсияҳое, ки дар диссертатсия ифода ёфтааст аз истифодаи фароҳи ғояҳои муосири илмӣ ва монографӣ роҷеъ ба мавзӯ дарак медиҳад. Дар баробари ин, унвонҷӯ ақидаҳои ҳудро тавассути мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар семинарҳои илмӣ-назариявӣ ва конференсияҳои сатҳи ҷумҳуриявӣю байналмилалӣ пешкаши илм намудааст. Зикр кардан ба маврид аст, ки эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба таҳлилу омӯзиши масоили умдаи илмии таҳаввул ва рушди ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон асос ёфтааст.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Диссертатсионии Сайвализода Ёумахон Сайвал аз феъристи ихтисора, муқаддима, ду боб, Ёашт зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад, ки ба мақсад, вазифа ва услубу мантиқи таълимот асос ёфтанд.

Дар муқаддимаи диссертатсия, муқарраи мавзӯи таҳқиқот асоснок карда шуда, сатҳи омӯзиш, мақсад, вазифаи таҳқиқот, асосҳои методологии таҳқиқот, нағзони илмии таҳқиқот ва нуқтаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти илмӣ-назариявии таҳқиқот, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ифода ёфтааст.

Боби якуми диссертатсия «Асосҳои назариявӣ ва таърихи таҳаввули ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ» ном гирифта, аз се 3 зерфасл иборат мебошад. Дар зерфасли якум «Мафҳум, вижагиҳо ва сохтори ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон» мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Муалли дар ин зерфасл бо дарназардошти адабиётҳои зиёди илмӣ мафҳум, вижагиҳо ва сохтори ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсонро мавриди баррасӣ қарор додааст ва хулсаҳои асоснок пешниҳод намудааст.

Дар зерфасли дуюми боби якум масоили «Ташаккул ва рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар сарзаминҳои таърихии тоҷикон» мавриди баррасӣ қарор гирифтааст, ки меҳвари асосии таҳқиқотро ташаккул ва рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар сарзаминҳои таърихии тоҷикон фарогир аст. Ҳамзамон унвонҷӯ масъалаҳои ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар низоми ҳукукии зардуштӣ, ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар сарчашмаҳои ҳукуки исломӣ, ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва вазъи амалисозии онҳо дар Тоҷикистони шуровиро пурра ва ҳаматарафа таҳлил намудааст.

Баён мегардад, ки дини зардуштӣ новобаста аз муносибати ҳукукӣ ва иҷтимоии зану мард, яъне ташкили оила қардан ё нақардани онҳо, дар сурати ҳомиладорӣ мардро муваззаф мекунад, ки то таваллуди кӯдак занро нигоҳубин кунад. Муаллиф хулоса мекунад, ки дар низоми ҳукукии зардуштӣ аввалин заминаҳои ҳукукии таъминоти иҷтимоии баъзе аз қишрҳои аз назари иҷтимоӣ ва иқтисодӣ осебпазири ҷомеа, ба монанди занони ҳомила, заноне, ки таваллуд қардаанд, кӯдаконе, ки берун аз никоҳи падару модар таваллуд шудаанд, ба таври мушаххас фароҳам оварда шудааст.

Ҳамзамон ибраз мегардад, ки агар мафҳум ва мундариҷаи ҳукуки иҷтимоиву иқтисодии муосирро, ки пеш аз ҳама, ҳукук ба таъминоти иҷтимоӣ, ҳукук ба меҳнат, ҳукук ба манзил, ҳукук ба таъминоти иҷтимоӣ, ҳукук ба ҳифзи саломатӣ ва ёрии тиббӣ, ҳукук ба муҳити солими атроф ва монанди инҳоро дар бар мегирад, ба назар бигирем, Қуръон ва ҳадисҳои паёмбари ислом дар ин мавридҳо ишораҳо доранд.

Метавон гуфт, ки санадҳои меъёрии ҳуқукии ИҶШС баъди қабули ин Конститутсия аз назари муҳтаво ва мундариҷа ба санадҳои имрӯза шабоҳати бисёр наздик доштанд.

Дар зербоби сеюми боби якум масъалаи «Таърихи байналмилалӣ ҳуқуқҳои иҷтимоиву иқтисодӣ» мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар ҳуқуқи байналмилалӣ ҳатти оғози амалисозии ҳуқуқҳои иҷтимоиву иқтисодӣ таъсиси Созмони Байналмилалӣ Меҳнат буд, ки ҳадафи он пешбурди ҳуқуқи коргарон, кафолат додани «шароитҳои одилона ва инсондӯстонаи меҳнат» пешбинӣ гардид. СБМ стандартҳои ҳадди ақалро оид ба доираи васеи масъалаҳо, аз қабили вақти корӣ, ҳуқуқи ташкили иттифокҳои касаба, меҳнати маҷбурӣ, синни ҳадди ақали меҳнатӣ, истироҳати ҳарҳафтаина, муҳофизат аз беморӣ ва суғуртаи ҳолатҳои нохуш қабул кардааст, ки акнун ҳамчун ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ шинохта мешаванд.

Боби дувуми диссертатсия «Асосҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва кафолати ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дошта, аз панҷ зербоб иборат мебошад.

Зербоби якуми боби дуюм ба масоили «Асосҳои меъёрии ҳуқукии ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бахшида шудааст. Диссертант таъкид менамояд, ки ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоиро, ки дар Конститутсияи кишвар дарҷ ёфтаанд, ба таври алоҳида мавриди баррасӣ қарор медиҳад. Зикр мегардад, ки бештарини ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон кафолат дода шудаанд, фақат дар дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ шарҳу тафсир ёфтаанд. Ин ҳолат то андозае ба амалӣ кардани онҳо таъсири манфӣ мерасонад. Аз сӯйи дигар, баъзе ҳуқуқу озодиҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қомилан дарҷ нашудаанд, ки аз ҷониби муаллиф мавриди таҳлил қарор мегиранд.

Зербоби дувуми боби дувум «Кафолати ҳифз ва ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар қонунгузори Тоҷикистон» ном дорад. Дар зербоби мазкур асосан кафолатҳои ҳифз ва ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои иқтисодӣ ва иҷтимоиро мавриди баррасӣ қарор дода, онҳоро ба якҷанд гурӯҳҳои

алоҳида таснифбандӣ карда шудааст, ки мазмуни хоси худро доранд, вале онҳоро мақсади ягона – ҳамаҷониба таъмин намудани имконияти конё гардонидани манфиати шахс ба гирифтани маҷмуи неъматҳои модӣ ва ғайри модӣ барои пешгирӣ, бартараф ё кам кардани таъсири манфии хатарҳои иҷтимоӣ, мутобиқ шудан ба шароити нави зиндагӣ муттаҳид мекунад.

Зербоби сеюми боби дувум ба масъалаи «Ҳифзи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар низоми ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ» бахшида шудааст. Ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ яке аз ҳуқуқҳои асосии инсон дар низоми ҳуқуқҳои иҷтимоиву иқтисодӣ мебошад, ки аз лаҳзаи таваллуд ба ӯ тааллуқ дорад. Татбиқи дурусти ҳуқуқи субъективии дахлдор шарти нигоҳ доштани адолати иҷтимоӣ, суботи иқтисодӣ ва мувозинати сиёсӣ дар давлат мебошад. Дар шароити рушди имрӯзаи Тоҷикистон ҳамчун давлати демократӣ, иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ таҳким ва таъмини ҳуқуқи озодиҳои инсон, ки вазифаи асосии давлат мебошад, ҳифзи дурусти ҳуқуқ ба таъмини иҷтимоӣ кафолати муҳимми он аст ва аз ин рӯ, дар рӯйхати ҳадафҳои сиёсати давлатӣ ҳамчун яке аз авлавиятҳо баромад мекунад.

Ҳамзамон, диссертант мавқеи худро ибраз менамояд, ки дар шароити муосир ҳифзи дастаҷамъии ҳуқуқ ба таъмини иҷтимоӣ танҳо дар сурати муроҷиат ба мақомоти салоҳиятдор метавонад самаранок бошад.

Зербоби чаҳоруми боби дуюми диссертатсия «Ҳифзи судии ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ: таҳлили қарорҳои вобастаи Суди конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро баррасӣ мекунад. Муаллиф дар ин бахши қор се қарори Суди конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки бевосита ба ҳуқуқҳои иҷтимоии шаҳрвандон – ҳуқуқ ба меҳнат, ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ва фаъолияти соҳибқарӣ марбут буда, баъзе аз мушкилоти ҳуқуқии қонунгузорию қории соҳаро ошкор мекунад, баррасӣ карда, аз як тараф мушкилот ва норасоии низоми қонунгузорию кишварро дар робита ба ҳуқуқҳои марбута ва аз тарафи дигар, нақши Суди конституционӣ дар ҳифзу ҳимояи ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва боло бурдани сифати қонунҳои миллиро баррасӣ кардааст.

Зербоби панҷуми боби дувум «Асосҳои ҳуқуқӣ ва принсипҳои маҳдудсозии ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар қонунгузории Тоҷикистон» ном гирифтааст. Муқаррар кардани принсипҳо ва асосҳои маҳдудсозии ҳуқуқу озодиҳои инсон дар Конститутсия ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар навбати худ ҳамчун механизмҳои ҳифзи онҳо баромад мекунад. Аз ин рӯ, давлат ҳамчун кафили асосии ҳуқуқи инсон дар сатҳи конститусионӣ, имкони маҳдуд кардани ҳуқуқу озодиҳои инсонро муқаррар менамояд, ки тартиби ҳуқуқии алоҳида ва асосҳои татбиқи чунин маҳдудсозиро пешбинӣ мекунад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти илмӣ диссертант нуқтаҳои илмии назариявӣ ва тавсияҳои амалиро ба ҳимоя пешниҳод намудааст, ки натиҷаи он метавонад барои боз ҳам тақон бахшидани заминаҳои илмӣ-назариявӣ ва қонунгузории самти таъмин ва ҳифзи ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон мусоидат менамоянд. Натиҷаи қор, хулоса ва тавсияҳое, ки аз ҷониби диссертант манзур гардидаанд, бо дарназардошти таҳлили сарчашмаҳои таърихӣ-ҳуқуқӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии миллӣ, қонунгузории давлатҳои хориҷӣ, ғояҳои илман асосноки олимони дохиливу хориҷӣ сурат гирифтаанд, ки асоснокии онҳоро ифода менамоянд. Таҳқиқоти диссертатсионии Сайвализода Ҷумахон Сайвалӣ ҳам аз лиҳози илмӣ-назариявӣ ва амалӣ мубрам ба шумор меравад.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии диссертатсия.

Якум, аҳамияти илмӣ: Натиҷаҳои диссертатсия заминаи назариявӣу методологии омӯзиши ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсонро дар шароити Тоҷикистони муосир васеъ намуда, ба рушди илми ҳуқуқи конститусионӣ ва ҳуқуқи инсон мусоидат мекунад. Дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда, фаҳмиши наву мукаммали мафҳуми ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ пешниҳод гардида, асосҳои методологии таҳқиқи байнисоҳавии ин падидаҳо таҳия шудаанд. Натиҷаҳои илмии таҳқиқот метавонанд дар таҳияи барномаҳои таълимии донишгоҳҳо (махсусан дар бахшҳои ҳуқуқ, сиёсати иҷтимоӣ ва идоракунии давлатӣ) ба таври васеъ истифода шаванд.

Дуюм, аҳаммияти амалӣ: Таҳқиқ ба мақомоти қонунгузор, ҳифзи ҳуқуқ ва татбиқи қонун (махз судҳо, омбудсман, вазоратҳои меҳнат ва ҳифзи иҷтимоӣ, маориф ва тандурустӣ) имкон медиҳад, ки ҳангоми таҳия ва татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз таҳлилҳои илмӣ пешниҳодшуда истифода баран два механизмҳои амалигардонии ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоиро беҳтар созанд. Тақлифҳои мушаххаси диссертатсия метавонад дар раванди ислоҳоти қонунгузории соҳаҳои меҳнат, маориф, ҳифзи иҷтимоӣ ва хизматрасонии тиббӣ ба инобат гирифта шаванд.

Сеюм, аҳаммияти иқтисодӣ: Амалӣ намудани тавсияҳои таҳқиқ дар сатҳи сиёсати давлатӣ ва ҳифзи ҳуқуқҳои шаҳрвандон ба коҳиш ёфтани сатҳи камбизоатӣ, афзоиши дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ, баланд шудани сатҳи неқӯаҳволии иқтисодии шаҳрвандон, мусоидат мекунад. Ҳамин тавр, моделҳои пешниҳодшудаи ҳифзи ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ метавонанд дар таҳияи барномаҳои рушди иҷтимоӣ ва стратегияи коҳиши камбизоатӣ мавриди истифода қарор гиранд.

Чорум, аҳаммияти иҷтимоӣ: Таъмини самараноки ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон яке аз асосҳои муҳими сулҳу субот, адолати иҷтимоӣ ва ҳифзи арзишҳои демократӣ мебошад. Таҳқиқоти мазкур ба баланд бардоштани шуурнокии ҳуқуқии шаҳрвандон, таҳкими эътимоди ҷомеа ба давлат ва механизмҳои ҳифзи ҳуқуқ, кӯмак мерасонад. Натиҷаҳои тадқиқот метавонанд дар ташаккули барномаҳои тарғиботӣ, оммавигардонии ҳуқуқи инсон ва таҳкими фарҳанги ҳуқуқӣ дар сатҳи миллии истифода шаванд.

Нашри натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Оид ба муҳтавои диссертатсия муаллиф 8 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 5 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҚТ ва 3 мақолаи илмӣ дар дигар нашрияҳои ватанӣ ба нашр расонидааст. Теъдоди маводи ҷопшуда ба банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо аз 26 июли соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи Сайвализода Ҷумахон Сайвалӣ дар мавзуи «Таҳаввул ва рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо аз 26 июли соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд

Диссертатсия аз тарафи муаллиф мустақилона навишта шуда, дорони мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи нафгонии илмӣ диссертатсионӣ, нуқтаҳои навини илмӣ ва пешниҳоди тавсияҳои амалие, ки ба ҳимояи пешниҳод шудаанд, ба монанди мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ, тарзи навишт, масъалагузорӣ ва услуби таҳқиқоти илмӣ саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳанд.

Диссертатсияи мазкур фарогири масъалаҳое мебошад, ки барои рушди илми назарияи давлат ва ҳуқуқ ва ҳуқуқи инсон мусоидат менамоянд. Диссертатсияи Сайвализода Ҷумахон Сайвалӣ дар мавзуи «Таҳаввул ва рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон» ба омӯзиши амиқи равандҳои ташаккул, таҳаввул ва амалигардонии ин навъи ҳукуку озодиҳо дар шароити давлатдорӣ милли бахшида шуда, натиҷаҳои зеринро дарбар мегирад: Мафҳум ва табиати ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон аз ҷиҳати илмӣ ҳуқуқ муайян ва таҳлил гардида, хусусиятҳои хоси онҳо дар заминаи ҳуқуқҳои инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дода шуданд. Равандҳои таърихӣ ва ҳуқуқии ташаккули ин ҳуқуқҳо дар давраи соҳибистиклолии кишвар баррасӣ шуда, марҳалаҳои асосии рушди онҳо бо дарназардошти ислоҳоти қонунгузорӣ ва ворид намудани стандартҳои байналмилалӣ нишон дода шудаанд. Омилҳои асосии таъсиргузор ба амалишавии ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ муайян гардида, норасоиву мушкилоти мавҷуда дар заминаи ҳуқуқгузорӣ ва татбиқи амалии онҳо равшан гардидааст. Дар асоси таҳлили муқоисавии ҳуқуқӣ, тақлифҳо ва тавсияҳои

мушаххас ҷиҳати такмили қонунгузорӣ ва механизмҳои амалисозии ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон пешниҳод гардиданд. Модели принсипи нави сиёсати давлатӣ дар самти ҳимоя ва рушди ҳуқуқҳои мазкур таҳия шуда, заминаҳои ҳуқуқии татбиқи онро нишон доданд. Натиҷаҳои бадастомада дорои дараҷаи муайяни наwgонӣ буда, метавонанд ҳамчун асос барои такмили сиёсати ҳуқуқии давлат дар соҳаи таъмини адолати иҷтимоӣ, таҳкими ҳифзи ҳуқуқи инсон ва рушди устувори ҷомеа истифода шаванд.

Автореферати диссертатсия дар маҷмӯъ мазмуни фишурдаи диссертатсияро ифода менамояд.

Бо вуҷуди баҳои мусбӣ қор дар диссертатсия баъзе масъалаҳои норавшан ба назар мерасанд, ки аз нигоҳи илмӣ баҳснок мебошанд ва онҳоро ба таври зайл нишон додан мумкин аст:

1. Муаллиф дар банди 2-уми нуктаҳои ба ҳимояшаванда ибрози ақида менамояд, ки: “Агар таърихи пайдоиши «Авасто»-ро, ки солҳои 1500 – 1000 қабл аз милод гуфта мешавад, ба назар бигирем, пас метавон иддао кард, ки аҷдодони тоҷик ҳанӯз дар ин давра бунёдитарин ҳуқуқҳои инсонро эҳтиром мегузоштаанд. Сарчашмаҳои ҳуқуқи зардуштӣ нишон медиҳанд, ки андешаҳои ҳуқуқӣ дар бораи интиҳоби касб (ҳуқуқ ба интиҳоби соҳаи фаъолият), меҳнат (ҳуқуқ ба меҳнат), ҳимоя аз занон, занони ҳомила, кӯдакон (ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ), манзили истиқоматӣ (ҳуқуқ ба манзил), ҳифзи саломатӣ ва ёри тиббӣ (ҳуқуқ ба ҳифзи саломатӣ ва ёри тиббӣ) муҳити солими зист (ҳуқуқ ба муҳити солими атроф), ки ба гурӯҳи ҳуқуқҳои иқтисодиву иҷтимоӣ шомил мешаванд, бо пайдоиши «Авасто» ба миён омадаанд” (саҳ. 15 дисс.). Дар ҳақиқатан ҳам ин муқаррароти пешниҳодгардида, қобили қабул ва дастгирист, аммо муаллиф дар ин давраи таърихи дар бораи ҳуқуқҳои иҷтимоӣ ва молумулқие, ки дар Ёълумия Қуруши Қабир ҷой доштанд, суҳан намеронад.

2. Дар матни диссертатсия муаллиф қайд менамояд, ки: “... бештарини ҳуқуқу озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, ки дар Конститутутсияи ҚТ қафолат дода шудаанд, фақат дар дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ шарҳу тафсил ёфтаанд. Ин ҳолат то андозае ба амалӣ кардани онҳо таъсири манфӣ мерасонад.” (саҳ. 87 дисс.).

Мо ба чунин хулосабарории муаллиф ба пуррагӣ роzi шуда наметавонем, чунки ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоӣ на танҳо дар Конститутсияи ҚТ, инчунин дар Кодекси маданияи ҚТ, Кодекси тандурустии ҚТ, Кодекси оилаи ҚТ, Қонуни ҚТ дар бораи суғуртаи тиббӣ, Қонуни ҚТ дар бораи таъмини нафкаи шаҳрвандони ҚТ ва дигар санаду меъёрҳои ҳукукии дигар кафолат дода шудаанд. Илова бар ин, Тоҷикистон як зумра санадҳои меъёрии ҳукукии байналмилалиро ба тавсиб расонидааст, ки онҳо тибқи Конститутсияи ҚТ низ низоми ҳукукии Тоҷикистонро ташкил медиҳанд ва мустақиман амал менамоянд.

3. Дар тавсияи якуми амалӣ барои мукамал гардонидани қонунгузорӣ муаллиф пешниҳод мекунад, ки ҳуқуқ ба корпартоӣ дар сатҳи конститусионӣ кафолат дода шавад. Аммо ба мақсад мувофиқ мебуд, ки муаллиф ҳуқуқ ба корпартоиро дар сатҳи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил менамуд ва то кадом андоза дар амалия ин ҳолатҳо ҷой доранд ё не дар диссертатсия ба пуррагӣ таҳлил нашудааст.

Эродҳои мазкур ба арзиши илмӣ таҳқиқот таъсир нарасонида, мазмун ва моҳияти диссертатсияро коста намегардонад. Мазмуни диссертатсия шаҳодат аз он медиҳад, ки он бо пурраги кофи будани мазмуни баён, мазмуни баланд ва наwgонии илмӣ доштани онро нишон медиҳад. Диссертант аз натиҷагирҳои илмӣ хулосаҳои худро ифода намудааст, ки он метавонад барои ташаккулёбии ғояҳои муосири илмӣ ватанӣ оид ба рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон саҳмгузорӣ бошанд.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Сайвализода Ҷумахон Сайвалӣ дар мавзӯи «Таҳаввул ва рушди ҳукуку озодиҳои иқтисодиву иҷтимоии инсон дар Тоҷикистон» ба талабот оид ба корҳои диссертатсионӣ дар мавриди дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он ноил гардидан ба дараҷаи илмӣ номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат пешниҳода гардидааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 (бо тағйиру

иловаҳо аз 26 июли соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯи ихтисоси зикршуда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Мудирӣ шуъбаи масоили назариявии давлат ва ҳуқуқи муносири Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент

Бобочонзода И.Х.

Суроға:

Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, ш. Душанбе, кӯчаи Асадулло Ғуломов, 13

Моб: (+992 93) 510-77-11, (+992 90) 789-11-70

Email: bobojonov_i@mail.ru

имзои Бобочонзода И.Х.-ро тасдиқ мекунам:

Сардори шуъбаи кадрҳои Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Абдурахмонзода Б.А.

03.06.2025

Суроға:

Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33

Моб: (+992 93) 510-77-11, (+992 90) 789-11-70

Email: bobojonov_i@mail.ru